

اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران
معاونت آموزش ابتدایی
اداره تکنولوژی و گروه های آموزش ابتدایی

شیوه نامه درس پژوهی

دبیرخانه کشوری بهسازی فرآیند یادگیری و پژوهش های مدرسه ای

مستقر در شهر تهران

سال تحصیلی ۹۸-۹۷

معلمان در ایجاد موقعیت و شرایط یادگیری برای دانش آموزان نقش اساسی دارند، ایشان برای ایفای این نقش حساس و مهم نیازمند کسب توانمندی های لازم در شناخت، بررسی و تحلیل شرایط آموزش و یادگیری هستند تا بتوانند فرآیندهای یاددهی-یادگیری را با استناد به یافته های علمی در محیط واقعی کلاس بهبود بخشند. مدیریت این فرآیند به عنوان یک وظیفه حرفه ای و تخصصی بر عهده معلمان است. پیچیدگی های این فرآیند از گذشته تا کنون زمینه را برای تعامل وهم اندیشی و پژوهش های مستمر فراهم نموده است. از سویی معلمان برای انجام مطلوب وظایف و مسئولیت های خود نیازمند اتخاذ تصمیماتی هستند که بسیاری از آنها مبتنی بر ویژگی ها، شرایط و اقتضات کلاس درس می باشد. از این رو برای اینکه این تصمیمات پاسخگوی نیاز معلمان در کلاس درس باشند لازم است ضمن بهره گیری از یافته های علمی پژوهشگران، خود نیز در عمل به عنوان پژوهشگری فکور در تولید دانش و بازاندیشی شیوه های آموزش و یادگیری تلاش نماید تا از آن طریق به طور مداوم توان حرفه ای خود را رشد و ارتقاء دهند. برای رسیدن به این مهم آموزش و پرورش طی سالیان گذشته با اجرای برنامه هایی همچون جشنواره الگوهای مناسب تدریس، اقدام پژوهی و... که خوب شبخاتنه در دوره هایی به آنها توجه شده، در تولید ادبیات مناسب در این خصوص تاثیر گذار بوده و اینک در ادامه این حرکت ارزشمند و رو به کمال، معاونت آموزش ابتدایی درصدد است با اجرای طرح درس پژوهی ضمن تلفیق نظریه و عمل، زمینه را برای به اشتراک گذاشتن دانش و تجربه معلمان در سطح مدرسه فراهم نموده و ظرفیت مدارس را برای تولید و به کارگیری دانش حرفه ای افزایش دهد و بیش از گذشته نقش خود را در تقویت آموزش و یادگیری و تبدیل مدارس به سازمان های یادگیرنده ایفا نمایند.

تعریف درس پژوهی

درس پژوهی یک رویکرد توسعه حرفه ای با پژوهش تیمی در کلاس درس است که طی آن معلمان با یکدیگر برای تدوین طرح درس، اجرا و مشاهده نتایج آن در جهت بهبود یادگیری دانش آموزان همکاری و مشارکت می نمایند.

اهداف

- ایجاد زمینه برای به اشتراک گذاشتن دانش و تجربه معلمان در مدرسه
- ارتقاء انگیزه معلمان در مطالعه منابع تخصصی برای توسعه دانش حرفه ای
- تسهیل شرایط شکل گیری سازمان یادگیرنده با گسترش فرهنگ یادگیری تیمی در مدارس
- ارتقاء دیدگاه معلمان در بهره گیری از روش های علمی (نظریه ها) در تحلیل و بررسی پدیده های آموزش و یادگیری کلاس
- اصلاح و بهسازی مستمر آموزش با تمرکز و توجه به فرآیند یادگیری دانش آموزان

مراحل درس پژوهی

اندیشمندان و صاحب نظران گام ها و مراحل مختلفی برای درس پژوهی در نظر گرفته اند . در این جا چارچوبی که به نظر می رسد جامعیت بیشتری دارد مطرح می شود.

- (۱) تشکیل تیم
- (۲) تعیین مسئله و اهداف
- (۳) طراحی درس (تدوین طرح درس تحقیقاتی)
- (۴) تدریس اول و مشاهده
- (۵) گزارش گیری و ارزیابی تدریس اول
- (۶) تجدید نظر در طرح درس و اصلاح آن
- (۷) تدریس دوم و مشاهده (طرح درس اصلاح شده)
- (۸) ارزشیابی و بازاندیشی در فرآیند آموزش
- (۹) تکمیل گزارش درس پژوهی و به اشتراک گذاشتن نتایج

(۱) تشکیل تیم

۱-۱- در اجرای درس پژوهی برای ایجاد یک سازمان یادگیرنده در مدرسه و ایجاد ارتباط بین معلمان پایه های مختلف ، شورای معلمان مدرسه به عنوان یک تیم پژوهشی بزرگ عمل می کند که تیم های کوچکتر درس پژوهی در درون این گروه شکل می گیرد . تیم های درس پژوهی می توانند در مراحل مختلف چرخه درس پژوهی، شورای معلمان مدرسه را در کار خود مشارکت دهند و به این ترتیب ضمن آنکه اعضای تیم درس پژوهی از نقطه نظرات سایر معلمان مدرسه استفاده می کنند، یافته های پژوهشی تیم هم با معلمان مدرسه به اشتراک گذاشته می شود.

۱-۲- هر تیم درس پژوهی برای تأمین تنوع دیدگاه ها معمولاً از ۳ تا ۶ نفر از معلمان هم پایه تشکیل می شود که در آموزش و تدریس و فرآیندهای مربوط به آن دارای مسئله یا مسائل مشترک بوده و به دنبال شناسایی و انتخاب راه حل مناسب برای رفع و یا کاهش آن هستند. (در صورت مشارکت مدیر و معاون ، تعداد اعضای تیم می تواند تا ۸ نفر نیز باشد).

تبصره: برای تشکیل تیم در صورت کافی نبودن تعداد معلمان در یک پایه تحصیلی ، سایر معلمان علاقمند در پایه های مختلف تحصیلی (ترجیحاً معلمان پایه های نزدیک به هم) نیز برای موضوع درس پژوهی پایه مورد نظر مشارکت می نمایند.

۱-۳- تیم درس پژوهی باید خودگردان باشد و همه افراد از معلم با سابقه یک ساله گرفته تا معلمان با تجربه به صورت یکسان در آن شرکت کنند و نسبت به هم متعهد بوده و دانش و تجربه خود را با یکدیگر مبادله کنند.

۱-۴- برای هدایت فعالیت های تیم ، افراد نقش ها و مسئولیت های مختلفی را بر عهده می گیرند که در ادامه توضیح داده می شود.

تعیین نقش ها و مسئولیت ها:

در تیم درس پژوهی علاوه بر اینکه همه اعضا باید در تمام زمینه ها تشریک مساعی و همکاری کنند نقش های ویژه ای هم برای برخی افراد در نظر گرفته می شود که تقسیم بندی زیر می تواند راه گشای نقش ها و مسئولیت ها باشد؛

الف) نقش های اجرایی (مسئول هماهنگی تیم، یادداشت بردار، نگارنده، تایپیست، رابط / دبیر و ...)

ب) نقش های ویژه : (مجری تدریس، مشاهده گر تطبیق طرح درس و اجرای تدریس، مشاهده گر واکنش ها و فعالیت های معلم، مشاهده گر واکنش ها و فعالیت های دانش آموزان و ...)

۲. تعیین مسئله و اهداف

۱-۲- مسئله ای در فرآیند آموزش و یادگیری ذهن معلمان را به خود مشغول ساخته و آنها را بر می انگیزاند تا برای بهسازی آموزش با هم ، همیاری و مشارکت نمایند و به تولید راهکارها و ایده های نو بپردازند. در این مرحله تیم درس پژوهی با نگاهی انتقادی موقعیت تدریس و یادگیری را بر اساس ویژگی های مطلوب مورد بررسی قرار داده ، نقاط ضعف و دشواری ها را در این زمینه مشخص می سازند .

۲-۲- دومین مرحله درس پژوهی تعیین هدف یا اهداف برای کاهش یا رفع مسئله اولویت دار تیم می باشد این اهداف بیانگر وضعیتی است که تیم با انجام مجموعه فعالیت های درس پژوهی به دنبال تحقق آن می باشد با شناسایی و تبیین اهداف آموزشی از کلی تا جزئی محور فعالیت تیم در مراحل بعدی یعنی طراحی درس و تدریس و مشاهده هم مشخص خواهد شد.

۲-۳- اهداف درس پژوهی را می توان به صورت یک هدف کوتاه مدت درباره موضوع درسی (بهبود فهم دانش آموزان از چگونگی جمع کردن کسر ها با مخرج های نامساوی) بیان کرد.

۳. طراحی درس (تدوین طرح درس تحقیقاتی)

۳-۱- با مشخص شدن هدف، معلمان پس از تشکیل جلسه به برنامه ریزی و طراحی درس که یک فعالیت تیمی است اقدام نموده و موضوع درس پژوهی را با شیوه های مختلف از جمله مطالعه کتاب ها و منابع گوناگون، مقالات و بحث های تیمی مورد بررسی قرار داده، تا طرح درسی مناسب را برای دستیابی به اهداف مورد نظر آماده کنند.

۲-۳- برای تدوین طرح درس براساس رویکردهای آموزش و یادگیری از الگوهای مختلفی استفاده می‌شود. اگر چه عناصر مشترک در بیشتر طرح درس‌ها یکسان است (هدف کلی، اهداف ویژه، فرایند تدریس، ابزار و روش تدریس، تعیین تکلیف و ارزشیابی) اما تفاوت‌هایی در سطح جزئیات وجود دارد. در الگوی طراحی آموزشی معلمان به طور جمعی تلاش می‌کنند تا یک طراحی آموزشی با تعریف فعالیت‌های یادگیری، عکس العمل‌های دانش آموز به فعالیت‌های یادگیری، فعالیت‌های معلم و نکات مورد ارزشیابی، انجام دهند و پیش نویس آماده شده طرح درس را برای دریافت بازخورد به شورای معلمان مدرسه ارائه کنند.

۴. اجرای تدریس اول و مشاهده

۴-۱- پس از تکمیل طرح درس، یک نفر از اعضای تیم، نسبت به اجرای آن اقدام می‌کند.
۴-۲- سایر اعضا ضمن مشاهده فرآیند اجرا، رفتار و عملکرد معلمان و دانش آموزان را در واکنش به فعالیت‌ها و موقعیتهای پیش بینی شده در طرح درس ثبت می‌نمایند. (ستونی به طرح درس تحت عنوان یادداشت‌های مشاهده اضافه می‌شود)

۴-۳- به منظور ارزیابی، بازنگری و اشاعه، جریان تدریس و یادگیری به طرق مختلف مستند سازی می‌شود.

۵. گزارش گیری و ارزیابی تدریس اول

پس از اجرا و بعد از یک فرصت تنفس، معلمان نشست‌هایی را برای بحث درباره تدریس و مشاهدات انجام گرفته برگزار می‌کنند. در این نشست ابتدا معلمی که تدریس را انجام داده در باره اینکه درس چه طور پیش رفته و مشکلاتی که تشخیص داده توضیحاتی را ارائه می‌کند. سپس سایر افراد حاضر در جلسه اجرا، مشاهدات و نظرات خود را پیرامون نقاط قوت، ضعف و پیشنهادات اصلاحی مطرح می‌نمایند.

۶. تجدید نظر در طرح درس و اصلاح آن

تیم پژوهشی بر اساس مشکلات شناسایی شده در مرحله اول تدریس، تغییراتی در طرح درس ایجاد می کند. این تغییرات معمولاً بر اساس دشواری های یادگیری دانش آموزان که گروه در جریان مشاهداتشان متوجه آن شده اند انجام می شود. گروه ممکن است چندین بار برای بهسازی طرح درس و آماده شدن برای تدریس دوم جلسه تشکیل دهد.

۷. تدریس دوم و مشاهده (درس اصلاح شده)

طرح درس اصلاح شده به گروه دیگری از دانش آموزان تدریس می شود. تدریس دوم را ممکن است همان معلم قبلی انجام دهد و یا اینکه معلم دیگری این کار را برعهده گیرد. معمولاً همه معلمان مدرسه برای مشاهده درس اصلاح شده دعوت می شوند بعلاوه ممکن است مدیران منطقه، صاحب نظران، متخصصان امر پژوهش، معلمانی از سایر مدارس و اولیای دانش آموزان نیز دعوت شوند.

۸. ارزشیابی و باز اندیشی فرایند آموزش

تیم درس پژوهی و گروه مدعو (مدیران منطقه، صاحب نظران و...) در صورت صلاح دید شورای معلمان مدرسه همگی در جلسه گزارش گیری و ارزیابی تدریس دوم شرکت خواهند کرد و این کار می تواند مطالب کلی تری را در حوزه آموزش و یادگیری پوشش دهد.

۹. تکمیل گزارش درس پژوهی و به اشتراک گذاشتن

تکمیل گزارش، مرحله آخر فرایند درس پژوهی است که طی آن گزارشی از عملکرد درس پژوهی بر روی درس مورد نظر آماده و با این کار ضمن مستندسازی فعالیت های تیم و نتایج کار آنها، دانش حرفه ای تولید شده توسط تیم درس پژوهی بازتاب داده شده و با دیگران تبادل می گردد. این تبادل دانش شامل ارائه گزارش توسط تیم به دیگران و دریافت و مطالعه گزارش های بازتابی دیگران توسط تیم درس پژوهی می شود. تیم درباره کل چرخه درس پژوهی بازتاب می دهد و گزارشی آماده می کند تا آنچه را که آموخته است با دیگران به اشتراک بگذارد.

گستره اجرای درس پژوهی

درس پژوهی در سال ۹۸-۹۷ متناسب با میزان تعهد استان ها در تفاهم نامه ونیز آمادگی مدارس به صورت داوطلبانه و با حضور معلمان مشتاق و متعهد اجرا می گردد .

اعتبارات مورد نیاز

اعتبارات مورد نیاز اجرای برنامه از محل اعتبارات تخصیصی معاونت آموزش ابتدایی وزارت متبوع و همچنین اعتبارات استانی قابل تأمین می باشد.

تقدیر از عوامل اجرایی

- تقدیر از اعضای گروه های درس پژوهی مدارس در سطح منطقه
- تجلیل از پژوهشگران در یک همایش منطقه‌ای
- منظور نمودن امتیازی در فرم سازماندهی برای درس پژوهان
- در نظر گرفتن سفرهای علمی ، زیارتی و سیاحتی از سوی استان ها و مناطق برای درس پژوهان

ساختار اجرایی

برای اینکه چارچوب حاصل از اجرای درس پژوهی در سطح کشور برای معلمان قابل استفاده باشد نیازمند ساختار و تشکیلات منسجمی برای برنامه‌ریزی و پیگیری امور آن می‌باشد که این ساختار براساس بخشنامه شماره ۱۷۴۴۷۱ مورخ ۹۰/۰۸/۰۲ در شیوه نامه گروه های آموزشی معین شده است. لذا سازماندهی عوامل اجرایی به شرح زیر می باشد:

اعضای شوراهای و شرح وظایف آنها

شورای برنامه ریزی گروه های آموزشی دفتر دبستانی

شورای برنامه ریزی گروه های آموزشی دفتر دبستانی با تشکیل جلسات منظم و پیگیری امور محوله جهت اجرای مطلوب درس پژوهی اقدام می نماید.

شرح وظایف

- تعیین دبیرخانه طرح و نظارت بر فعالیت های آن
- تعیین شرح وظایف و اختیارات دبیرخانه کشوری طرح
- تصمیم گیری جهت تأمین اعتبار لازم
- برنامه ریزی برای تشویق معلمان و مدیران مجری طرح

شورای دبیرخانه درس پژوهی مستقر در شهر تهران

شرح وظایف

- تهیه دستور العمل اجرایی طرح درس پژوهی و راهنمای معلم و ارسال آن به استان ها
- برنامه ریزی برای آموزش نیروی انسانی (کارشناسان، مدیران و معلمان)
- نظارت بر حسن اجرای وظایف شورای هماهنگی گروه های آموزشی استانی در خصوص درس پژوهی
- ایجاد زمینه برگزاری همایش
- ثبت و نگهداری نمونه های موفق درس پژوهی در سایت یا کتابچه الکترونیکی

شورای هماهنگی استان

شورای هماهنگی گروه های آموزشی استان متشکل از (معاون ابتدایی، رییس اداره تکنولوژی و گروه های آموزشی، روسای ادارات دوره ی اول و دوم ابتدایی، نماینده ضمن خدمت و دونفر از آموزگاران توانمند) با تشکیل جلسات منظم و پیگیری امور محوله جهت اجرای مطلوب درس پژوهی اقدام می نماید.

شرح وظایف

- تهیه دستور العمل اجرایی و ارسال آن به مناطق تابعه
- تخصیص و اعطای اعتبارات لازم به مناطق
- نظارت بر حسن اجرای وظایف شورای هماهنگی گروه های آموزشی منطقه ای در خصوص درس پژوهی
- پیش بینی کارگاه های آموزشی لازم برای معلمان و تامین مدرسان متخصص
- تدوین یک بانک جامع و یک پایگاه اطلاعاتی برای به اشتراک گذاری تجربیات موفق مناطق
- برگزاری همایش های استانی برای ارائه تجربیات موفق مناطق
- تقدیر از عوامل اجرایی درس پژوهی مناطق

شورای هماهنگی منطقه

شورای هماهنگی گروه های آموزشی منطقه متشکل از (معاون ابتدایی منطقه ، کارشناس مسئول ابتدایی، کارشناس تکنولوژی و گروه های آموزشی، کارشناس ضمن خدمت و ۲ نفر از آموزگاران توانمند) با تشکیل جلسات منظم و پیگیری امور محوله جهت اجرای مطلوب درس پژوهی اقدام می نماید.

شرح وظایف

- تهیه و ارسال دستور العمل منطقه ای به آموزشگاه ها
- انتخاب مدارس مجری براساس امکانات، توانایی ها و تمایلات معلمان و مدیران
- تشکیل جلسات توجیهی برای مدیران مدارس مجری
- آموزش مسئولین هماهنگی برای تشکیل و هدایت تیم درس پژوهی در مدرسه
- تشکیل کارگاه های آموزشی برای معلمان مدارس مجری
- نظارت بر حسن اجرای وظایف شورای معلمان در خصوص درس پژوهی
- دریافت گزارش های پایانی تیم های درس پژوهی و امکان سازی برای به اشتراک گذاشتن تجارب در بین معلمان منطقه (سمینار های درس پژوهی و ...)
- ایجاد کتاب الکترونیکی از پروژه های درس پژوهی برگزیده و امکان دسترسی تمام معلمان ایران به این منبع از طریق وب سایت منطقه
- داوری از آثار درس پژوهی (رعایت چارچوب و کیفیت آثار براساس ملاک های تعیین شده) در منطقه
- (لازم به ذکر است داوری آثار به شیوه توصیفی در سطح منطقه پایان می پذیرد.)**
- تقدیر شایسته از عوامل اجرایی درس پژوهی در مدارس مجری

شورای معلمان آموزشگاه

براساس بند ۴ از ماده ۱۵ آئین نامه اجرایی مدارس " بررسی و تبادل نظر پیرامون چگونگی افزایش اثر بخشی روش های تدریس " بر عهده شورای معلمان می باشد. لذا اجرای درس پژوهی زیر نظر شورای معلمان مدرسه صورت می گیرد.

شرح وظایف

- حضور نماینده شورا در جلسات توجیهی منطقه
- برگزاری شورای معلمان و تبیین طرح درس پژوهی
- مطالعه دقیق شیوه نامه توسط تیم های مجری
- تشکیل گروه های درس پژوهی
- برنامه ریزی برای هماهنگی زمان و مکان جلسات درس پژوهی
- پیش بینی لازم برای کنترل کلاس هایی که معلمان گروه، کلاس های خود را برای مشاهده درس ترک کرده اند.
- هماهنگی برای دعوت از صاحب نظران و سایر مدعوین
- دریافت گزارش های درس پژوهی از گروه های مزبور و ارسال به منطقه
- تقدیر از اعضای گروه های درس پژوهی

جدول زمان بندی اجرای برنامه درس پژوهی

ردیف	فعالیت	زمان پیگیری
۱	ارسال دستورالعمل و شیوه نامه های درس پژوهی سال تحصیلی ۹۶-۹۷ به مناطق تابعه، برگزاری جلسات توجیهی و معرفی راه های ارتباطی با دبیرخانه	هفته اول بهمن ماه ۹۷
۲	ارسال فایل مشخصات رابطان استانی	هفته دوم بهمن ماه ۹۷
۳	ارسال فایل EXCEL مشخصات مجریان درس پژوهی	تا پایان فروردین ۹۸
۴	برگزاری کارگاه های آموزشی مطابق با ضوابط برگزاری دوره و ارسال گزارش به دبیرخانه کشوری	برحسب شرایط استان و مناطق حداقل در یکی از دونوبت بهمن و اسفند ۹۷
۵	نظارت بر حسن اجرای برنامه درس پژوهی در مدارس توسط رابطان	تهیه گزارش ماهانه از عملکرد تیم های مجری درس پژوهی
۶	ارزیابی آثار در سطح مناطق و شهرستان ، تقدیر از مجریان	پایان اردیبهشت ۹۸

معرفی منابع:

راهنمای شیوه نامه درس پژوهی و کتاب راهنمای گام به گام درس پژوهی، شامل مطالب مفید و مورد نیاز معلمان و مدیران برای تشکیل گروه های درس پژوه و انجام درس پژوهی بوده که با بیان رسا و مبتنی بر مثال های عینی گردآوری و تدوین گردیده است. این کتاب محور عمل دبیرخانه کشوری درس پژوهی است. پیشنهاد می شود به عنوان منبع مفید و در دسترس، مورد استفاده قرار گیرد. استفاده از منابع دیگر در راستای کیفیت بخشی، به غنای بیشتر برنامه درس پژوهی کمک شایانی می نماید

نحوه برگزاری کارگاه و دوره های آموزشی:

با عنایت به اهمیت استفاده بهینه از ظرفیت های موجود برای گسترش فرهنگ تفکر و پژوهش در بین مدیران و مربیان، دوره آموزش کوتاه مدت درس پژوهی با کد ۹۹۵۰۶۱۱۷ به مدت ۱۸ ساعت در تمامی استان ها قابل اجرا می باشد. لذا شایسته است همزمان با آغاز اجرای برنامه درس پژوهی در استان ها، کارگاه ها و دوره های آموزشی به منظور آشنایی و تقویت مهارت های لازم با محوریت شیوه نامه برگزار شود.

راه های ارتباطی و نشانی دبیرخانه :

نشانی سایت دبیرخانه کشوری درس پژوهی:

<http://dls.pga.medu.ir>

نشانی پست الکترونیک دبیرخانه کشوری درس پژوهی:

Dbr.dars.tehran@medu.ir

نشانی دبیرخانه کشوری درس پژوهی:

تهران- میدان فلسطین - خیابان طالقانی - کوچه دستخوش - ساختمان شماره ۳- طبقه همکف.

نشانی اینترنتی و کدپستی:

www.tehranedu.ir

۱۴۱۶۶۳۳۴۵۵

تلفن های تماس :

۰۲۱۸۸۹۵۰۰۹۷

۰۲۱۸۸۹۶۱۵۲۲

۰۲۱۶۶۹۷۳۸۴۸